

Rize

Defteri

4

RİZE ARAŞTIRMALARI VAKFI YAYINLARI NO: 7

RİZE DEFTERİ 4

Tarih, Edebiyat, Folklor, Hatırat

© REVAK

Kitabın bütün yayın hakları Rize Araştırmaları Vakfına (REVAK) aittir. Tanıtım amacıyla kaynak göstermek şartıyla yapılabilecek kısa alıntılar dışında yazar ve yayıncının izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve malî hakları mahfuzdur.

Yayın Yönetmeni

İsmail Kasap

Yayın Kurulu

Ali Birinci, Ali İhsan Kolcu, İshak Güven Güvelioğlu, İsmail Hocaoğlu, İsmail Kasap, Mehmet Erdoğan, Murat Ümit Hiçyılmaz, Ömer Erdoğan, Ramazan Minder, Recep Koyuncu, Recep Seyhan, Yusuf Turan Günaydın

ISBN: 978-605-8129-46-7

1. Baskı Kasım 2019

Kitap Tasarım Salih Pulcu

Uygulama Recep Önder

Baskı-Cilt Seçil Ofset

100. Yıl Mahallesi Massit Matbaacılar Sitesi

4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL

Sertifika No: 44903

Rize Araştırmaları Vakfı (REVAK)

Atakent Mah. Atakan Cad. Erbay Sok.

No: 9/A Ümraniye İstanbul

0216. 443 52 53

İçindekiler

Araştırmalar Derlemeler		Röportajlar	
Rize'de Kurulmuş İlk Dernek Hemşin Terakki ve Teâli Cemiyeti İSHAK GÜVEN GÜVELİOĞLU	9	Dededen Toruna, Ağaçtan Ahşaba... -Muzaffer Usta (Hiçyılmaz) ile Söyleşi- MURAT ÜMİT HIÇYILMAZ	111
Rize Gazetesi ELİF YORMAZ	27	Bir Rize Hafızası Orhan Naci Ak İle Konuşan: YUNUS EMRE KOYUNCU	124
Geleneksel Kültürün Bir Parçası Olan Yaylaların Turizm Mekânlarına Dönüşüm Süreci: Rize Yaylaları Örneği HÜSEYİN SARAÇ	36	Öğretmen Mustafa Nar Hakkında Oğlu Engin Nar İle Söyleşi Hazırlayan: YUSUF TURAN GÜNAYDIN	140
Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Rize Hayatı İHSAN SÂFİ	50	Matbuat	
Nahit Sırrı Örik'in "Eri Cenge Gitti, Cenkten Döndü" Hikâyesinde Bir 'Rizeli Kadın' Tipi Olarak Zehra Karakteri SALİHA KASAP	68	Rize Kültürüne Önemli Bir Katkı: Rize Atma Türkü Geleneği ve Halk Şairlerinden Derlemeler ALEV ÖZTÜRK MİRDİN	149
Türk Tarih Kurumu Arşivinde Birkaç Rize Fotoğrafı YUSUF TURAN GÜNAYDIN	73	Dağların Arasında, Bulutların Altında Saklı Cennet: Anzer KÂMİL BÜYÜKER	154
Biyografiler-Tipler		Rize'ye Dair Beş Kıymetli Çalışma Daha RECEP SEYHAN	160
Ahmet Tevfik Oğlu Cahit İleri ÖMER İLERİ	79	Allahuekber Dağları'ndan Sibirya'ya Hatıralar AHMET RIZA İRFANOĞLU	166
Sefîne-i Evliyâ'nın Yüzbaşısı Eczacı İlyas Ketenci KAMİL YEŞİL	86	Ekler	
Kısa Hayata Çok Şey Sığdıran ve Hafızalarda Derin Bir Etki Bırakan Rahmetli Muhsin Solak Hoca'nın Hayat Öyküsü MUHAMMET KARAOSMAN	100	Büyük Modern Türkiye Dergisi	201

Geleneksel Kültürün Bir Parçası Olan Yaylaların Turizm Mekânlarına Dönüşüm Süreci Rize Yaylaları Örneği

HÜSEYİN SARAÇ*

Giriş

Ülkemizin diğer bölgelerindeki yaylalar gibi Rize bölgesindeki yaylalar da oldukça eski dönemlerden itibaren yılın belli aylarında pek çok yönleriyle istifade edilen mevsimlik yerleşim birimleridir. Bu bölge, rakımı 1500 m. ile 3500 m. arasında değişen ve kıyıya paralel uzanan dağlar arasında kalan engebeli arazilerdir. Ülkemizde yaylacılık faaliyetlerinin de en yaygın olarak görüldüğü yerlerdendir. Zengin bitki örtüsüne sahip olması, temiz su kaynaklarının bulunması, sağlık açısından oldukça faydalı, temiz havası ve diğer özelliklerinden dolayı buralar, bir çekim merkezi hâline gelmiştir.

Rize'deki yaylalar Asya'dan Anadolu'ya açılan Kuzeydoğu Anadolu geçiş güzergâhının yakın temasını sağlayan bir kapı niteliğindedir. Tarihî süreç içinde İç Asya'dan Anadolu ve Karadeniz yaylalarına göçler bu yollar üzerinden yapılmıştır. Coğrafyanın engebeli arazi yapısı etkili olsa da yaylalar ve bu yerlere yakın mezralar Türk menşeli akıncıları caydırmamış ve bu yerlere hayat tarzlarını da taşımışlardır. Buralara yerleşen boylar, coğrafyaya da uygun şekilde yeni metotlar geliştirerek göçer kültürünün buralarda yerleşmesini ve yaygınlaşmasını sağlamışlar, ayrıca bozkır kültürünün bir farklı cephesini teşkil eden Rize yaylalarına söz konusu kültürü taşıyarak bu kültürel mirası günümüze kadar aktarabilmişlerdir. Günümüzde Rize yaylalarında görülen bu hayat şekli, göçer kültürünün Türk toplumunda var olan ve günümüze kadar ulaşan bir örneğidir.

Öncesi bilinmeyen zamanlardan beri yörede yaşayanlarca istifade edilen Rize yaylaları, Selçuklu ve Osmanlılar döneminden 1980 yılına kadar geleneksel bir kültürün parçası olarak varlığını korumuştur. İnsanların gelir düzeyinin artması, ulaşım ve haberleşme alanında meydana gelen teknolojik gelişmelerin insan hayatını kolaylaştırması, boş zamanlarını değerlendirme ve dinlenme arayışı gibi nedenlerle 1980 ve özellikle 1990 yıllarından sonra buraların, birer turizm mekânları hâline dönüştüğü gözlemlenmiştir. Bu dönüşüm sürecine temas ederek yaylalardan istifade etme biçimini değerlendirmek bu balkımdan önemlidir.

Yayla Kavramı ve Rize Yaylaları

Yayla, eski Türkçe'de yaz mevsimi anlamına gelen "yay" kökü ile hayvanların açık arazi- de otlatmak anlamına gelen "yaymak" kelimesinden türemiştir. İnsanların belli bir süre için buldukları yerlerdir. Yörede yaşayanlar tarafından yaz mevsiminde (haziran, tem-

Belge-1: Trabzon Vilâyeti
Atina Kazâsı Hemşin
Nâhiyesi Çinçiva Köyü İle
Erzurum Vilâyeti Keskim
Kazâsı Hodoçur Köyü
Arasında Kalan İhtilafı
Olan Hennab/Duzi Ovası
Yaylasıyla İlgili Belge.

Kaynak: BOA. BEO.
4279/320902.

muz ve ağustos) buralardan istifade edilir.¹ İklim şartlarının elverişsizliği nedeniyle diğer aylarda hayvancılık veya başka bazı amaçlar için kullanılamazlar.² Bir başka tanıma göre ise öncesi bilinmeyen bir süreden bu yana tahsisli olduğuna dair bir hakka dayanarak bir veya birkaç sülalenin birlikte tasarruf ettiği, hayvanlarını otundan ve suyundan yararlandığı oldukça yüksekte bulunan ekonomik faaliyet alanları olarak söylenebilir.³ Tapu kayıtları bakımından ise teşçil dışı olan yerler olup devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Kullanımda ise gelenek hukuku kuralları geçerlidir. Yani, önceden verilen bir belgeye dayanarak veya böyle olduğu kanaati ile geçmişten beri oluşmuş gelenek kuralları çerçevesinde hareket edilir.⁴

Rize'deki yaylaların yüksekliği 1500 m. ile 3500 m. arasında değişmektedir. Akarsuların geniş biçimde yardığı ve parçaladığı, üzerinde geniş düzlüklerin bulunduğu yeryüzü şekilleridir. Tabiat şartları gereği sürekli yaşamaya elverişli değildirler. Orman bitki örtüsü bulunur ve kısa ot toplulukları yetişir. Bu özelliğinden dolayı yaylalar, tepe ve dağlardan ayrılır. Her ne kadar ulaşımda sıkıntılar yaşansa da yaylaların kurulu olduğu bölge insan dolaşımına engel teşkil etmez.

Rize yaylaları bölgede bulunan diğer yaylalar gibi Kaçkar Dağlarıyla çevrilidirler. Ortalama yükseltisinden dolayı karasal iklim özelliği belirgindir. Nem azlığından dolayı buralar erken ısınmakta ve erken soğumaktadır. Yakın dönemde inşa edilenler hariç olmak üzere yayla evleri kara taş ile inşa edilmiştir. Kış ayları boyunca buralar yoğun kar yağışına maruz kaldığı için yapıların zemin ve tavan arasındaki yükselti mesafesi normalden daha kısa tutulmuştur. Evlerin çatı iskelesi çam veya kestane ağaçlarından yapılmıştır. Çatıları ise sacla örtülmüştür. Evler birbirleriyle oldukça yakın mesafededir. İçme suyu her yaylada olduğu gibi yanibaşında akan dereden ya da yakınlardaki "puar" [pınar] denen kaynaktan karşılanmaktadır. Tuvaletler evin dışında olup çeşitli ihtiyaçlar taşıma su ile giderilmektedir.

Rize'nin Ardeşen, Çamlıhemşin, Çayeli, Derepazarı, Fındıklı, Güneysu, Hemşin, İkizdere, İyidere, Kalkandere ve Pazar olmak üzere 11 ilçesi bulunmaktadır. İlçeleri de dâhil olmak üzere Rize il sınırları dâhilinde Ağbasan Yaylası, Aksu Yaylası, Alevra Yaylası, Ambarlı Yayla, Amlakit Yaylası, Andon Yaylası, Anzer Yaylası, Apivanak Yaylası, Arçevit Yaylası, Arkinç Yaylası, Aşağı Balıklı Yaylası, Aşağı Kavrun Yaylası, Aşağı Yayla (Ardeşen), Aşağı Yayla (İkizdere), Avusor Yaylası, Ayder Yaylası, Badara Yaylası, Baş Yayla, Boyadüzü Yaylası, Buzluhan Yaylası, Buzul Yaylası, Büyük Yayla (il sınırları içinde bu adla tabir edilen 10 yayla tespit edilmiştir), Cimil Yalası, Çaççağona Yaylası, Çağırankaya Yaylası, Çağrantaş Yaylası, Çakuna/Ağzer Yaylası, Çamlık Yaylası (İkizdere), Çamlık (Hemşin), Çamurlu Yaylası, Çari Yaylası, Sapurt Yaylası, Çatak Yaylası, Çaven Yaylası, Çeymakçur Yaylası, Çırmaniman Yaylası, Çiçekli Yaylası, Çifteköprü Yaylası, Çırmaniman Yaylası,

Dağbaşı Yaylası, Dazlı Yaylası, Demirsu Yaylası, Dere Yayla, Derebaşı Yaylası, Deremezra Yaylası, Didigola Yaylası, Doluğozu Yaylası, Eğnaçor Yaylası, Eğrisu Yaylası, Elevit Yaylası, Ergami Yaylası, Faso Yaylası, Firahto Yaylası, Fuçan Yaylası, Garmik Yaylası, Geçit/Çeğil Yaylası, Gençaba Yaylası, Gito Yaylası, Golazena Yaylası, Göleteği Yaylası, Göller Yaylası, Gölyayla Yaylası, Gündihan Yaylası, Gürcüdüzü Yaylası, Hacıvanak Yaylası, Handüzü Yaylası, Hapivanak Yaylası, Harman Yaylası, Haticeyurdu Yaylası, Hazindak Yaylası, Horcan Yaylası, Huser Yaylası, Ihlamur Yaylası, Irmak Yaylası, İntor Yaylası, Kaban Yayla, Kaçkar Yaylası, Kalçorak Yaylası, Kale Yaylası, Kama Yaylası, Kanboz Yaylası, Kançerim/Kancaretli Yaylası, Kandemir Yaylası, Kapse Yaylası, Karap Yaylası, Karç Yaylası, Karos Yaylası, Karunç Yaylası, Karzavan Yaylası, Kayadibi Yaylası, Kazançukur Yaylası, Keut Yaylası, Kfamurği Yaylası, Kızılbel Yaylası, Kilise Yaylası, Koçdüzü Yaylası, Koçmer Yaylası, Komati Yaylası, Koples Yaylası, Kortukonaği Yaylası, Koşmer Yaylası, Kotof Yaylası, Köprübaşı Yaylası, Köprüğar Yaylası, Köseli Yaylası, Kuplika Yaylası, Kurdun Yurdu Yaylası, Kurtdere Yaylası, Kuruyatak Yaylası, Küçük Ovit Yaylası, Küçük Yayla (Ardeşen), Küçük Yayla (İkizdere), Lalaça Yaylası, Legiş Yaylası, Maçğa Yaylası, Manle Yaylası, Mehule Yaylası, Meşebaşı/Mehule Yaylası, Mize Yaylası (Kotoflar), Mizgirt Yayla, Movri Yaylası, Mulona Yaylası, Nafkar Yaylası, Nağuş Yaylası, Nekkari Yaylası, Nokkavare Yaylası, Nuzena Yaylası, Orta Yayla, Ovit Yaylası, Petran Yaylası, Pimbilona Yaylası, Pokut Yaylası, Puşula Yaylası, Sakandoz Yaylası, Sakura Yaylası, Sal Yaylası, Saler Yaylası, Samistal Yaylası, Sanlı Yayla, Saridoloğza Yaylası, Sarikanceri Yaylası, Sarpınovit Yaylası, Satapre Yaylası, Sırt Yayla (Ardeşen), Sırt Yayla (İkizdere), Siprona Yaylası, Sivrikaya Yaylaları, Soğanlı Yaylası, Sohovit Yaylası, Suda Yaylası, Sumeği Yaylası, Şemkevit Yaylası, Şeytandere Yaylası, Şorah Yaylası, Tabrikke Yaylası, Tahpur Yaylası, Taşbaşı Yaylası, Taşlı Yayla, Teldemiş Yaylası, Tenehal Yaylası, Tirevit Yaylası, Tobamzga Yaylası, Toprak Yayla, Tulumpınar Yaylaları, Varanoş Yaylası, Vaşa Yaylası, Veran Yayla, Verçenik Yaylası, Vezirkonaği Yaylası, Viren Yayla, Yağcılar Yaylaları, Yapağılı Yayla, Yatak Yayla, Yavanyokuş Yaylası, Yediçukur Yaylası, Yukarı Balıklı Yaylası, Yukarı Kavrun Yaylası, Zizeni Yaylası, Zorkal Yaylası ve Zuğa Yaylası gibi bilindik 200 civarında yayla mevcuttur. Modern çağın getirmiş olduğu imkânlar neticesinde zorunlu olarak bazı değişikliklere uğramış olsa da bu yaylaların çoğunda yaylacılık faaliyetleri az da olsa sürdürülmektedir. Yakın dönemde yaylacılık faaliyetlerinden çok turizm yönü ön plana çıkmaktadır.

Geleneksel Dönemde Rize Yaylaları

Rize yaylalarının klasik veya geleneksel diye de adlandırabileceğimiz dönemi yöre halkının bu topraklara yerleşmesinden başlayıp 1990 yılına kadar devam eden süreci kapsar.

Bu dönemlerde yaylalardan aslına uygun bir şekilde istifade edilmiştir. Yöre insanı yaylalarda hayvanlarına otlak alan bulmak maksadıyla konaklamıştır. Evler kırma kara taş ile inşa edilmiştir. Yayla evlerinin çatısı hartuma dediğimiz iki santim kalınlığında bir metre uzunluğunda yirmi santim genişliğinde olacak şekilde hızarla biçilen veya balta ile yontulan tahta şeklindeki malzemeyle örtülmüştür. Tuvaletler evin dışında yapılmıştır. İçme suyu yanı başında akan dereден veya yakın yerdeki kaynak sudan karşılanmıştır. Evler gaz lambası, yakılan ateş veya pil ile çalışan fenerlerle aydınlatılmıştır. İnsanlar kendi ürettikleri hayvansal gıdalardan beslenmişlerdir. Buğday ekmeği yerine mısır unuyla elde edilen mısır ekmeğini tercih etmişlerdir. Kara lastik denilen ayakkabı ve yünden örülen çorapları tercih etmişlerdir. Yine bu dönemde yaylalar, yürüme mesafesi ile köylere oldukça uzak kalması hasebiyle vakit namazlarını cemaatle kılabilmeleri maksadıyla yayla evlerine benzer namazgâh da denen mescidler inşa etmişlerdir. Hayvanlarını doğal yollarla besleme imkânı bulmuşlardır. Hayvancılığı tabiat şartlarının mecburiyetinden, bunun yanında bir yaşama biçimi olarak alışıl gelmiş çobanlık kültürünü miras olarak sürdürmek için yapmışlardır. Yöre halkının, sürekli yaşama alanları olan köylerinden mezra ve yaylalara düzenli ve planlı olarak göçler düzenlemesinin altında yatan ana sebep budur.

Yaylalara göçler, ön hazırlık aşamalarından sonra başlardı. Önce hayvanlar temizlenir, kurdeleler ve nazar boncukları takılırdı. İneklerin, koyunların ve keçilerin isimleri bile mevcuttu. Nazara, Maşallah, Kınalı, Ğanuma, Alaca, Kolig, Manos ve Ğula bu isimlerden bazılarıdır. Göç kervanları karın erimesine ve otların büyümesine göre yayla istikametine doğru ilerler, karın en son çekildiği yerde konaklardı. Yaylaya çıkma döneminin belli zamanları vardı. Köy muhtarı bu durumu organize ederdi. Bazı uyumsuz kişilerin bu organizasyonu bozduğu olurdu. Uyumsuz kişinin amacı diğer ailelerden önce ve onlardan habersiz hayvanlarını otlatmak istemesiydi. Arzu edilmeyen hadiselerin yaşanma gerekçelerinden biri de buydu. Göçler, zahmetli ve yorucu olduğu kadar oldukça da eğlenceli olurdu. Yaz mevsiminin sona ermesiyle beraber en geç eylül ayının ortalarına doğru bu defa da köye dönme için hazırlıklar yapılırdı.⁵

Rize yaylalarının tamamı bu geleneksel süreci yaşamıştır. Yaylalar, bu süreçte bölge insanları için adeta can damarı niteliği taşımaktaydı. Halkın % 75'i köylerde yaşamakta olup temel geçim kaynağı hayvancılıktı. Yaylaların ahali için bu denli önem arz etmesi ve bu önemin değiştirilemez oluşu yaylaları paylaşılmaz kılmıştır. Bu durum zaman zaman tartışmalara, kavgalara hatta husumetlere yol açmıştır. Hayvanlarına otlak arayanlar ve mensubu buldukları yaylanın kendilerine yetersiz geldiğini düşünen bazı köy sakinlerinin diğer yaylalara müdahalesi bu tartışmaların ana gerekçesini oluşturmuştur. Bu durum çeşitli yönleriyle arşiv belgelerine yansımıştır.

Arşiv Belgelerine Yansıyan Yayla Kavga ları

Arşiv belgelerine yansıdığı kadarıyla yaylaları tartışma konusu yapan nedenleri çeşitli yaylalardan örnekler vererek açıklamaya çalışalım:

1833 yılında meydana gelen bir meselenin konusu Kura-i Seba (İkizdere) Kazâsı Cimil Köyü Yaylası'yla alakalıdır. Bu yayla, Kumbasarzâdelere tahsis edildiği hâlde köylülerin itirazları söz konusu olmuştur. Tarafların, köylüleri ikna edebilmek için benzer bir belgenin tekrardan Trabzon Vilâyeti Meclisinden onaylanması yönünde talepleri söz konusu olmuştur. Adı geçen meclis, belgenin yeni suretini vererek bu meseleyi halletmeye çalışmıştır.⁶

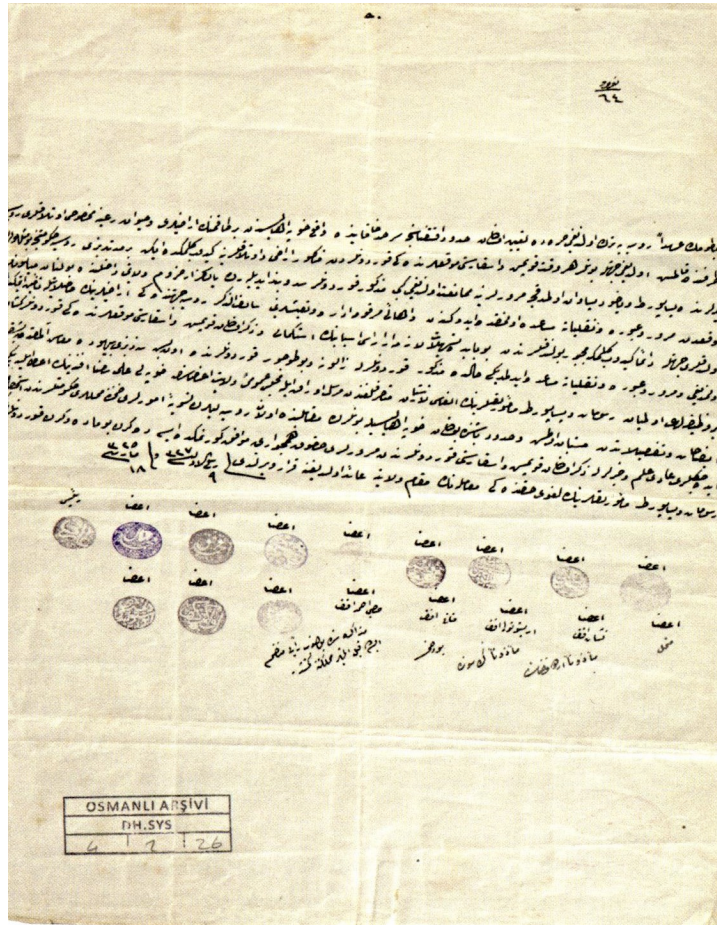
Bölge yaylalarıyla alakalı 1848 yılına ait belgede İspir Kazası'nın Rize hududunda kalan yaylalar Rizeli Ekşioğulları ve eşkıyalık yapan adamları tarafından yayla sakinlerinden zorla satın alınmak istenmiştir. Bu duruma engel olunması yönünde İspir İdare Meclisi bir karar almıştır. Alınan karar Rize Kaymakamlığına tebliğ edilerek kaymakamdan yardımcı olunması, bölgede asayiş ve düzenin tekrardan tahsis edilmesi yönünde talepte bulunulmuştur.⁷

Anlaşmazlıklardan biri de 1887 yılında yaşanmıştır. Atina Kazâsı Sırt Karyesi ile bu karyeye yakın altı karye arasında kalan Derder Mezrası içindi. Bu yerin, hayvan otlatmak için oldukça elverişli olması civar köyler arasında anlaşmazlığa sebebiyet vermekteydi. Köy ahalisi toplanarak bu mesele çözüme kavuşturuldu. Ancak Hüseyin Efendi diye bir kişi babasının ülke dışında olması sebebiyle duruma itiraz etmiştir.⁸

Kura-i Seba nâhiyesi yaylalarında görevli bazı orman memurlarının orman olmadığı hâlde orman memurlarının köylüden vergi talep etmesi üzerine 1893 yılında bu verginin önlenmesine dair girişimlerde bulunulmuştur.⁹

Rize'nin Cimil Yaylası'ndaki yayla evini yıkan aynı köy sakinlerinden Kamil ve arkadaşlarını şikâyet eden Rize'nin Of kazâsından Molla Ömerzâde Mustafa'nın verdiği 1900 tarihli dilekçede asilerin gerekli cezaya çarptırılması ve mağduriyetlerinin giderilmesi talep edilmiştir.¹⁰

Yaylalardan, devlet tarafından verilen resmî belgelere dayanılarak yararlanılırdı. Devlet ilgili yaylada hangi kişi veya kişileri (sülale veya sülaleleri) yetkili kıldıysa bu kişi veya kişiler tarafından yaylalar tasarruf edilirdi. Hemşin nâhiyesinin Kavrun Yaylası'nın tahsis belgesi kaybolduğundan yayla, civar köylerde oturan ahali tarafından devamlı olarak müdahalelere maruz kalmıştır. Büyük hadiseler çıkmadan bu durumun engellenmesi için belgenin sureti bulunup yayla hudutlarının tekrardan belirlenmesi için yetkililere 1905 yılında müracaat edilmiştir. Kavrun Yaylası sakinleri bu yaylanın Osmanlı padişahlarından Sultan I. Mustafa (1617-1623) döneminden beri kendilerine tahsis edildiğini iddia

Belge-2: Yapılan Savaşlar Neticesine Göre Yayla Sınırlarının Yeniden Çizilmesi Gerektiğine Dair Belge. **Kaynak:** BOA, DH. SYS. 4/1.

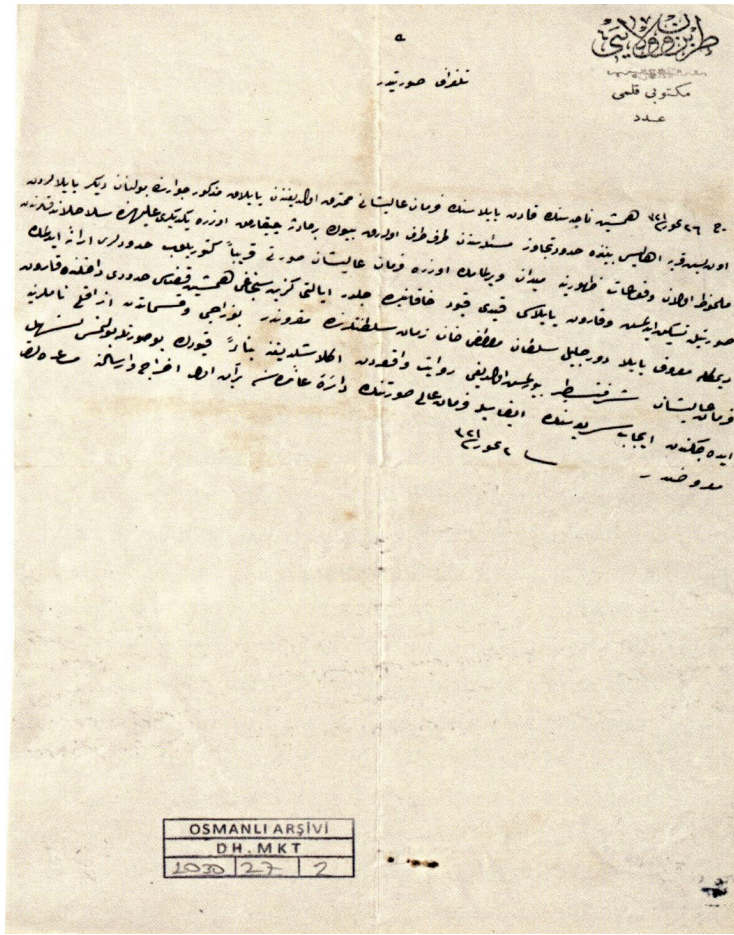
ederek belgenin bulunmasını talep etmişlerdir. Belge bulunamamış ancak bu yaylanın Hemşinlilere ait olduğunu gösteren vergi kayıtlarına ulaşılmıştır. Bu kayıtlarda, 1720 yılı tarihli Divân-ı Hümâyün kaleminden çıkan ve taşra yönetim birimlerine yönelik uyarı niteliği taşımakta, adı geçen yayladan alınan vergilerin alınmaması belirtilmektedir. Kayıtlar göstermektedir ki, bu belgenin taraflara gönderilmek üzere bir nüshası Trabzon Vilâyeti makamlarına intikal ettirilmiştir.¹¹

Yaylaların bazen yanlış şikâyetlere konu olduğu da olmuştur. 1906 yılında Mehmed Mehdi adı ile verilen şikâyet dilekçesinde Atina kazâsına bağlı Nokkavare, Zizeni, Sırt, Nuzena, Tobamzga, Doluğöza, Sapurt, Nuzena, Dereyayla, Çamdibi, Çaven, Ergami gibi yaylalarda muhacirlerin konaklatıldığı veya saklanmasına müsaade edildiği belirtilmiştir. İçişleri Bakanlığının emri doğrultusunda Trabzon Vilâyetine gönderildiği emirname ile bu durum yetkili kişilerce araştırılmıştır. Araştırma neticesinde böyle bir durumun sözcüsü olmadığı sadece köy sakinlerinin konakladığı anlaşılmıştır. Aynı belgede, sadece Sırt Yaylası'nın vergi ödediği, diğer yaylalardan vergi alınmadığı bilgisi mevcuttur. İhbar eden şahsın bu durumu ortaya çıkarmaya yönelik bir girişimi olduğu söylenebilir.¹²

İhtilafli yaylalardan biri de Erzurum Vilâyeti Keskim kazâsına bağlı Hodoçur Köyü ile Trabzon Vilâyeti Atina kazâsına bağlı Hemşin nâhiyesinin Çinçiva Köyü arasında kalan

ve belirtilen köy sakinleri tarafından kullanılan Henab diğer adıyla Duzi Ovası Yaylası'dır. Bu bağlamda mahkemeye ilk müracaat eden Çiñçivalılar olmuştur. Çiñçivalılar yaylalarının kendilerine ait olduğunu, çok eski zamanlardan beri kullandıklarını, Hodoçurluların yaylalarından çıkartılması gerektiğini 1909 tarihli Erzurum Vilâyet Meclisine verdikleri dilekçede belirtmişlerdir.¹³ Erzurum Vilâyeti'nde yapılan mahkeme sonucunda yaylanın Hodoçurlulara ait olduğuna karar verilmiştir. Buna rağmen Çiñçivalıların yaylaya çıkma yönünde girişimleri oldu. Bu girişimleri Erzurum Vilâyetinin ilgili birimleri tarafından reddedildi.¹⁴ Ancak Çiñçivalılar bu duruma yeniden itiraz ederek geniş kapsamlı bir dilekçe ile itirazlarını yeniden gündeme getirdiler. 1910 yılında yazdıkları dilekçede sorunlarını ayrıntılı bir şekilde anlattılar. Çiñçivalılara göre; tartışma konusu olan ve Hodoçurlular tarafından Hennab, Çiñçivalılar tarafından Duzi Ovası denen bölgenin Trabzon Vilâyeti Atina kazâsı Hemşin nâhiyesi sınırları dâhilinde iken vilayet sınırlarını belirleyen yeni düzenleme ile Erzurum vilâyeti Keskim kazâsına dâhil edilmiştir. Bu gerekçe ile Erzurum vilâyet sınırları dâhilinde kalan ihtilaflı yaylaya Trabzon vilâyeti tarafında kalan Çiñçivalıların girmesi engellenmek istenmiştir. Buna itiraz eden Çiñçivalılar, ilgili yaylanın 200 yıldan beri Çiñçivalıların tasarrufunda iken yaklaşık 100 seneden beri nasıl olduyorsa Erzurum vilâyetinin Keskim kazâsına bağlı Hodoçur ve Kakmahor ahali tarafından da istifadesine müsaade edilmiştir. Bu sebeple kendilerine ait olduğunu iddia ederek kavga çıkarmışlardır. Bunun üzerine yaylaların Çiñçivalılara ait olduğunu gösteren belge Hodoçurlular ve Kakmahorlulara gösterilmiş ve ikna edilmişlerdir. Bunun üzerine Kakmahorlular, Çiñçivalıların yaylaya çıkmalarına müsaade etmişlerdir. Kayıtlardan anlaşıldığına göre bu durum fazla uzun sürmemiştir. Hodoçur ve Kakmahor sakinleri Çiñçivalıların yaylalarından tamamen men etmek için tekrardan Erzurum Vilâyet Meclisine müracaat etmişler ve bir yolunu bularak Çiñçivalıların yayladan yeniden atılması için bir karar daha aldirmişlardır. Çiñçivalılar buna da itiraz ederek adı geçen yayladan kendilerinin de istifade edebilmesi için direnmişlerdir. Bunca mahkeme kararına rağmen Çiñçivalılar yaylalarına çıkmaya devam etmişler ancak yaylada çeşitli saldırılara maruz kalmışlardır. Hatta Keskim Kaymakamlığından tahsis edilen 10 jandarmayla yayla evlerinin bir kısmının tahrip edildiği, bir kısmının da yıkıldığı dilekçeden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla 800 küçük ve büyük baş hayvanlarıyla çoluk çocuklarının açıkta kaldığı, tespit edilen bir diğer konudur. Dilekçelerinde ayrıca şu ifadeler yer vermişlerdir:

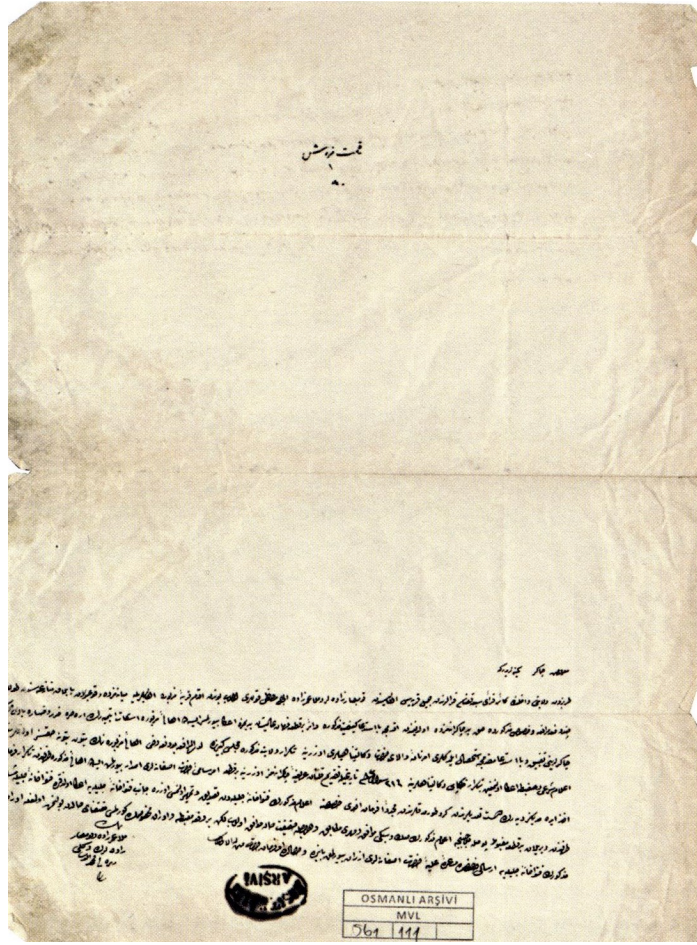
“Keskim Kazâsı Kaymakamı oldukça dik başlı ve kimseyi dinlemeyen bir tavır göstermektedir. Aldığı kararlar yanlıştır. Adil olmayan kararlar bu şekliyle uygulanması hâlinde iki köy ahali arasında büyük bir felaket yaşanması kaçınılmazdır. Ermenilerden oluşan Hodoçur ahaliyle Müslümanlardan oluşan Çiñçiva ahali Osmanlı Devleti'nin iki tabii uyruğudur. Bu iki halk tek vücut olması gerekirken şimdiye kadar alınan karar-

Belge-3: Devlet
Tarafından Verilen
Resmi Belgelere
Dayanılarak Yaylaların
Tasarruf Edilebileceğini
Gösteren Belge.
Kaynak: BOA. DH. MKT.
1030/27.

lar bizleri mağdur etmekte ve kanlı olayların çıkmasını körüklemektedir. Bu tür olaylara meydan vermemek için devlet yetkililerini uyarıyoruz. Böyle bir olay vuku bulması hâlinde sorumluluk tamamen devlet yöneticilerindedir. Her iki kesim de Osmanlı tebaasıdır. Bunları birbirine kırdırmak ve Osmanlı tebaasını perişan etmek mutluluk verecek bir şey değildir. Çok yazıktır. Bin kere yazıktır. Keskim Kazâsı İdare Meclisinin ve Erzurum Vilâyet Meclisinin aldığı keyfi karara bu mesele kurban edilemez. Bundan böyle Çiçiva ahalisi olarak son uyarımızı yapmaktayız. Yıkılan yayla evlerimizi yapmamıza ve Hennab veya Duzi Ovası Yaylası'ndan Hodoçur ve Çiçiva ahalisinin müştereken istifade edebileceği şekilde paylaşılması talebimizdir. Hiçbirimizin bu yayladan men edilmemesi hassasiyetimizdir.”

Çiçivalıların bu beyanatları İçişleri Bakanlığına iletilmiştir. Dava, bakanlık görüşüldükten sonra şu yönde karara bağlanmıştır; “*Duzi Ovası Yaylası'nda taraflar arasında herhangi bir kanlı olaya meydan vermemek için taraflardan hiçbirinin yayladan el çektilirilmemesi, yaylanın müştereken tarafların istifadesine açılması, evleri yıkılan kişilerin zararlarının karşılanması için mahkemeye müracaat etmeleri, yıkılmayanların ise onarımına müsaade edilmesi, milletten maaş alan jandarmanın eliyle yayla evlerinin yıktırılmasının doğru olmadığı ve bu işlere jandarmanın karıştırılmaması gerektiği*” yönünde

Belge-4: Kura-i Seba (ikizdere) Kazâsı Cimil Köyü Yaylası'yla Alakalı Belge.

karar almış ve kararların bu yönde uygulanması için birer nüshasını Erzurum ve Trabzon Vilâyetlerine göndermiştir.¹⁵ Tüm deliller ışığında yapılan değerlendirmeler neticesinde yukarıda belirttiğimiz gibi Trabzon Vilâyeti Atina kazâsı Hemşin nâhiyesi Çinçiva köyü ile Erzurum vilâyeti Keskim kazâsı Hodoçur köyü arasında kalan Hennab diğer adı ile Duzi Ovası Yaylası her iki tarafın müştereken istifadesine bırakılmıştır. Bu karara Hodoçurlular daha sonra itiraz etseler de karar değişmemiştir.¹⁶

Yayla sınırlarının belirlenmesi sürecinde anlaşmazlığa düşülen yaylalardan biri de Avusor'dur. Abişho ve Komilo ahalişi yayla hudutları yeniden tespit etmek için bir araya geldiklerinde farklı görüşler beyan etmişlerdir. 1910 yılında mesele mahkemeye intikal etmiştir. Dava henüz sonuçlanmadan Avusor Yaylası'nın Hemşin nâhiyesine bağlı köylerden olan Acaba (Bucak), Çinkit (Uğrak) ve Malmenat (Akbucak) köylerine geçici olarak teslim edilmesi talep edilmiştir. Bu durum şikâyete konu olmuş ve bunun üzerine soruşturma başlatılmıştır.¹⁷

Yayla sınırlarının, yapılan savaşların sonucunda meydana gelen yeni gelişmelere göre çizilme zorunluluğu nedeniyle mağduriyetlerin yaşandığı da olmuştur. 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'nda Hemşin nâhiyesine bağlı Hopa kazâsı dolaylarındaki bazı yaylaların Rusya tarafında kalması hasebiyle mağduriyetler oluşmuştur. Vatandaşlar, çoğu

na iyi bir gelecek hazırlamak isteyen ailelerin çocuklarına daha iyi bir eğitim sunmak ve onları sağlık imkânlarından faydalandırmak istemeleri gibi nedenler, halkın şehir hayatına yönelişini arttırmıştır. Yine aileler, biriktirmiş oldukları paralarla şehirlerde ev satın almışlar, yatırımları köyler ve yaylalardan şehirlere doğru kaydırmışlardır.

Bu gelişmeler sonrasında yaylalardan aslına uygun bir şekilde istifade edilemeyip şehir hayatının tercih edilmesinin çeşitli sebepleri vardır: Yöredeki çay tarımının etkisini bu yıllarda daha çok hissettirmeye başlaması ve ciddi oranda çay dikiminin yapılması bu sebeplerden biridir. Dikilen çaylar zamanla büyümüş, çay tarlaları kardeşler arasında paylaştırılmış, ancak nüfus çoğaldıkça paylaştırılan tarlalardan aileler geçimini sağlayamamıştır. Bu durum aile bireylerini çalışmak için şehir hayatına itmiştir. İl ve ilçe merkezlerinde kurulan çay fabrikalarında yöre ahalisinin istihdam edilmeye başlanması ve zamanla bu kişilerin şehir merkezlerine yerleşmeleri de bir başka nedeni oluşturmuştur. Köy ve yayla yaşantısına kıyasla şehir hayatının getirmiş olduğu rahatlığı tercih eden fertlerin, bütün planlarını şehre göre düzenlemesi de yine bir başka nedendir. Bütün bunlar yöre ahalisini yayla ile şehir arasında bir seçime itmiştir. Vatandaşlar ya engebeli arazi şartlarında zorlu yaşantıyı tercih edecekler ya da şehrin tüm olanaklarından istifade edeceklerdi. İşte bütün bu mecburiyetlerden dolayı köy halkı, yaylaları terk etmediyse de oraları aslına da uygun kullanamadı. Yaylaları aslına uygun kullanamayan halk, bir şeye karar verdi; o da, yaylaları modern hayatın dayatmış olduğu anlayışa bırakmaktı. Bu tercih, yaylanın taşını, toprağını, evini, suyunu, vb. insanlığın hizmetine sunmaktı. Önceden yaylalar, yöre sülaleleri arasında bile tartışma konusu yapılırken ve yaylada hakkı olmayanların istifadesine bile sunulmazken artık yörenin, ülkenin hatta tüm insanlığın hizmetine sunulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla yaylalar, bizzat yöre insanının kendi elleriyle önemli bir dönüşümü yaşamıştır.¹⁹ Bu dönüşümün olumlu ve olumsuz sonuçları muhakkak ki günümüzde de devam etmektedir.

Bu dönüşüm sürecinde geleneksel yapılar korunmuş ancak yeni yapılar eskilerinden farklı olarak inşa edilmiştir. Geleneksel yayla konutları tek katlı olarak ve içinde birkaç ailenin bireylerini alabilecek kadar inşa edilmişken yeni konutlar taş duvar yerine modern çağın mimarisi olan betonarme malzemeler kullanılarak çok amaçlı yapılmış, çok katlı ve çok odalı olarak hizmete sunulmuştur. Konutların dış cephe yalıtımı ahşap bir malzeme ile giydirilerek doğa ile uyumlu hâle getirilmeye çalışılmış olması da yayla evlerinin ilk dönemlerdeki gibi yaylaya kattığı havayı yansıtamamıştır. Yeni konutlar planlı bir yapılanmaya göre değil de gelişigüzel inşa edildiği için tabiatla uyumlu olacak şekilde önceden inşa edilen yayla evlerinin yanında uyum sağlayamamıştır. Yeni betonarme evler çok katlı olarak inşa edildiği için öncekiler bu yeni yapıların gölgesinde kalmıştır.

Yayla deyince akla gelen ilk tanım, tartışmalara maruz kalmış, yaylaların diğer turizm böl-

gelerinden neredeyse bir farkı kalmamıştır. Yaylalara yapılan yolların yayla içlerine kadar ulaştırılması ve evlerin bu yolların etrafına inşa edilmesi yayla dokusunun bozulmasına yol açmıştır. Araç parkı açmak adına otlak alanların tahrip edilmesi ve gereksiz dolgu malzemelerinin kullanılması yaylaya zarar veren diğer unsurlardandır.

Gelişigüzel bırakılan ve vaktinde toplanamayan çöp yığınlarının oluşması nedeniyle su kaynaklarının kirlenmesi, ses ve gürültüden kaynaklı nedenlerden dolayı da yaban hayvanlarının rahatsız edilmesi, ısınmak maksadıyla ağaç kesilmesi veya diğer nedenlerden dolayı arazilerin tahrip edilmesi, modern hayatın sebep olduğu olumsuz etkilerdendir.²⁰

Rize yaylaların birer turizm mekânları hâline gelmesinin olumlu sonuçlarını da gözardı etmemek gerekir. Yaylaların turizm alanları olarak tercih edilmesiyle beraber Rize yaylalarındaki eğlencilerin (rekreasyon) artış ve turizm aktivitelerinin gelişimi sağlanmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak yöredeki turizm yatırımlarında önemli sayılacak artışlar olmuş ve yaylaların işlevi önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Bölge coğrafyası, dağcılık, sal yarışı (rafting), doğa yürüyüşü (trekking), kayak, kültür ve inanç turizmi gibi dallarda insanların tercihleri açısından oldukça geniş alternatifler sunması turizmcilerin bölgedeki yatırımlarını kolaylaştırmıştır. Bu vesile ile yollar daha düzenli hâle getirilmiş, ulaşım açısından bölge insanının daha rahat hareket etmesi sağlanmıştır. Akarsularımız öncesine nazaran daha iyi değerlendirilmiştir.

Turizm yatırımlarının artmasıyla beraber yerel halkın hayat standartı da ciddi oranda yükselmiştir. Turizmin bölge ekonomisine katkısıyla sağlık, eğitim, ulaşım ve vatandaşlık kavramları gelişmiş, sosyo-kültürel hayat canlanmıştır. Bölgeden şehir dışına yapılan göçler yavaşlamış, pek çok aile memleketlerine dönüş yaparak ticari faaliyetlerini memleketlerinde icra etmeye karar vermiştir. Yörede yaşayanlarca dahi bilinmeyen yaylalar uluslararası boyutta tanıtılmış, dolayısıyla ekonomik açıdan ülkemize önemli ölçüde katkı değer sağlamıştır. Yerel gelenekler, iç dinamiklerle zenginleştirilerek kültürel miraslar üçüncü kişilerle paylaşılmış, insanların bakışaçıları genişletilmiştir. Yerel ürünler bu vesile ile tanıtılmış, millî varlığımıza katkı sunmuştur.

Sonuç

Sonuç olarak, tarihî geçmişi oldukça eskilere giden Rize yaylaları bölgede yaşayan insanların yılın belli dönemlerinde geçici yaşama alanları olarak kullanılan yerlerdi. Bölgede pek çok sülalenin icra ettiği hayvancılık sektörünün de ana üssü olarak kullanılmaktaydı. Eski zamanlardan 1980 yıllarına kadar bu durum değişmedi. 1980 ve özellikle 1990'dan sonra yöre halkının yaşantısında meydana gelen değişikliklerle beraber yaylalar da bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu yeni durum, yaylacılıkla uğraşanların bu işi bırakıp şehir

hayatını tercih etmesiyle beraber meydana çıkmıştır. Ancak, yöre halkı yaylaları tam terk etmemiş, önceki hayat tarzından farklı olarak buraların turizm mekânları hâline dönüşmesine öncülük etmiştir. Yaylalar yeni hâlleriyle bölgenin, ülkenin hatta dünyanın hizmetine sunulmuştur. Yakın dönemle beraber de çok amaçlı istifade edilebilecek turizm mekânları hâline gelmiştir.

Bölgeye mahsus olan turizm potansiyelini daha çok arttırma adına yapılması gerekenler şunlardır: Yaylalara gelen yerli veya yabancı turistleri arttırmak için yaylalar özgün hâliyle bırakılmalıdır. Bunun için yollar yaylaların içine kadar değil yakınlarına kadar götürülmelidir. Yayla turizmi aktivitelerinde hizmet sunmak üzere yeteri kadar otel, pansiyon ve kamp alanları yapılmalı fakat yeni inşa edilecek yapılar mevcut yayla evlerinin, yaylaya yürüyüş mesafesinde olacak şekilde yaylanın dışında bir yere kurulmalıdır. Altyapı ve üst yapı hizmetleri belli bir planlamanın dâhilinde sunulmalıdır. Hizmete yeni tahsis edilecek ve yayla içine kurulacak evler yetkili kişilerin kontrolünde ve aslına uygun olarak yani öncekilere benzer bir şekilde yapılmalı, yıkılmış olanlar da onarılarak muhafaza edilmelidir. Dış yatırımcılara özgü ticarî faaliyetler yaylanın etrafında hizmete sokulan tesislerde sürdürülmelidir. Yayla evleri turizme açılarak yerel halkın iştiraki sağlanmalı, yayla içindeki evlerde ticarî faaliyetler canlandırılmalıdır. Bilinmelidir ki yaylaları cazip kılan havası, suyu ve doğasının yanında kendisi ile bütünleşmiş evleridir.

Notlar

- * Doç. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: huseyinsarac@nevsehir.edu.tr
- 1 C. A. Alagöz, "Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi*, 1993, s. 5-8.
- 2 N. İ.-A. Gürbüz, *Turizmi Çeşitlendirmesi Kapsamında Yayla Turizmi*, Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları, Ankara 1992, s. 160-175.
- 3 M. Bakırcı, *Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Turizme Kazandırılması*, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s. 79-88.
- 4 S. Yalçındağ, "Alternatif Turizmin Yönetsel Boyutu", *Amme Idare Dergisi*, 1994, s. 21-22.
- 5 H. Saraç, "Osmanlıdan Cumhuriyet'e Köy-Mezra, Köy Yayla Arasındaki Göçlerin Şehir Hayatına Etkisiyle Meydana Gelen Değişikliklerin Kültürel Hayattaki Yansımaları (Ardeşen Yaylaları Örneği)", *CIEPO*, Uşak İl Kalkınma Vakfı, Uşak 2011, s. 1052-1053.
- 6 BOA. MVL. 561/111.
- 7 BOA. MVL. 27/50; BOA. MVL. 526/2.
- 8 BOA. DH. MKT. 1460/10.
- 9 BOA. DH. MKT. 72/46.
- 10 BOA. DH. MKT. 2366/54.
- 11 BOA. DH. MKT. 1030/27.
- 12 BOA. DH. MKT. 1030/27.
- 13 BOA. DH. MKT. 2741/6.
- 14 BOA. DH. MÜİ. 3/28.
- 15 BOA. BEO. 112/44.
- 16 BOA. DH. İD. 135/40; BOA. ŞD. 1532/4; BOA. ŞD. 3083/40.
- 17 BOA. DH. 38/26.
- 18 BOA. DH. SYS. 4/1.
- 19 Saraç, agm., s. 155-156.
- 20 İ. K. Kaya-İ.-F., "Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Alternatif Konaklama İşletmelerinin Kullanılması: Yayla Evleri Örneği", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 2015, s. 101.

Rize Defteri

Rize'de Kurulmuş İlk Dernek Hemşin Terakki ve Teâlî Cemiyeti
ISHAK GÜVEN GÜVELİOĞLU

Rize Gazetesi
ELİF YORMAZ

Geleneksel Kültürün Bir Parçası Olan Yaylaların Turizm
Mekânlarına Dönüşüm Süreci:
Rize Yaylaları Örneği
HÜSEYİN SARAÇ

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Rize Hayatı
İHSAN SAFİ

Nahit Sırrı Örik'in "Eri Cenge Gitti, Cenkten Döndü"
Hikâyesinde Bir 'Rizeli Kadın' Tipi Olarak Zehra Karakteri
SALIHA KASAP

Türk Tarih Kurumu Arşivinde Birkaç Rize Fotoğrafi
YUSUF TURAN GÜNAYDIN

Ahmet Tevfik Oğlu Cahit İleri
ÖMER İLERİ

Sefîne-i Evliyâ'nın Yüzbaşısı Eczacı İlyas Ketenci
KAMİL YEŞİL

Kısa Hayata Çok Şey Sığdırabilen ve Hafızalarda Derin Bir Etki
Bırakan Rahmetli Muhsin Solak Hoca'nın Hayat Öyküsü
MUHAMMET KARAOSMAN

Dededen Toruna, Ağaçtan Ahşaba...
-Muzaffer Usta (Hiçyılmaz) ile Söyleşi-
MURAT ÜMİT HIÇYILMAZ

Bir Rize Hafızası Orhan Naci Ak İle
Konuşan: YUNUS EMRE KOYUNCU

Öğretmen Mustafa Nar Hakkında
Oğlu Engin Nar İle Söyleşi
Hazırlayan: YUSUF TURAN GÜNAYDIN

Rize Kültürüne Önemli Bir Katkı:
Rize Atma Türkü Geleneği ve Halk Şairlerinden Derlemeler
ALEV ÖZTÜRK MERDİN

Dağların Arasında, Bulutların Altında Saklı Cennet: Anzer
KÂMİL BÜYÜKER

Rize'ye Dair Beş Kıymetli Çalışma Daha
RECEP SEYHAN

Allahuekber Dağları'ndan Sibiryâ'ya Hatıralar
AHMET RIZA İRFANOĞLU

Büyük Modern Türkiye Dergisi

